

KÖNYVSZEMLE

Vítor Oliveira (szerk.)

Teaching Urban Morphology. The Urban Book Series.
Springer International Publishing AG, Cham 2018. 338 oldal.
ISBN 978-3-319-76125-1

Vítor Oliveira szerkesztői munkájának és a közreműködő szakembereknek köszönhetően 2018-ban megjelent a *The Urban Book Series* újabb kötete a Springer kiadásában. A *Teaching Urban Morphology*¹ olyan témákat érint, amelyekkel nemcsak a városmorfológusok foglalkoznak, hanem mindenki, aki valamilyen formában érintkezik az épített környezettel. A kötet soha nem volt annyira időszerű, mint most. A most nemcsak a jelenben zajló folyamatokra utal, hanem a városmorfológia egy újabb szintre lépésére is, területi kiterjedésében és összetettségében. Az utóbbi években az ISUF (International Seminar on Urban Form) hálózatai alakulnak a kontinensen (hamarosan megalakul a Hungarian Network of Urban Morphology) és Európán kívül is. Egyre több országban tanítják a városmorfológiát egyéni tantárgyként az egyetemeken, mint például Olaszországban (La Sapienza) és Magyarországon (Debreceni Egyetem) is.

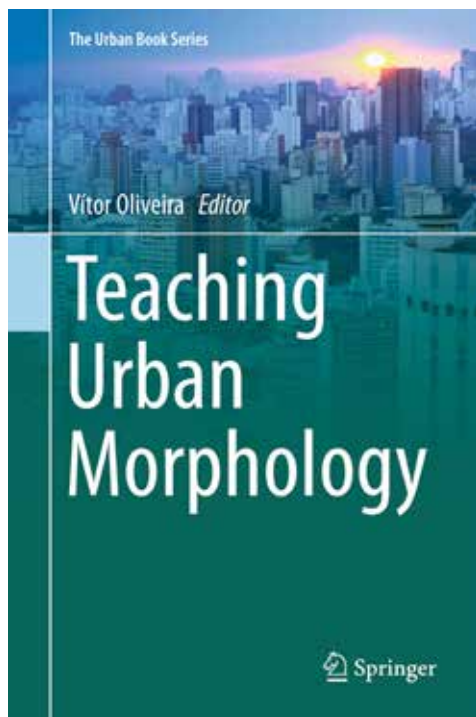
A kötet, a címével ellentétben több mint a városmorfológia tanításával foglalkozó ajánlás, arról is szól, hogy miként és miért tanítsunk városmorfológiát, s mit is a tudományágon belül. A befogadó közeg is egyre szélesebbé válik, hiszen már nem korlátozódik az építészet, városépítészet és településföldrajz képzésre, köszönve ezt a megszólaltatott szakemberek széles skálájának. Vítor Oliveira, a kötet szerkesztője elméleti és gyakorlati szinten is jelentős eredményekkel, többéves oktatói tapasztalattal (is) rendelkező morfológusokat (bár nem mindenki tartja magát annak) kért fel, ügyelve a diverzitásra (földrajzi terület, a morfológia ága, kor, nem, diszciplináris háttér). A diverzitás és interdiszciplinaritás a kötet egyik fontos eleme, hiszen a módszerekben és interpretációkban megjelenő különbségek nem feltétlenül csak a különböző morfológiai iskolák (olasz, angol, francia) elveinek alkalmazásában, a megközelítésmódban (típo-morfológiai, történelmi-földrajzi, konfigurációs, térbeli-analitikus) jelennek meg, hanem kihat rá az a földrajzi és kulturális környezet is, amelyben léteznek és alkotnak, az emberi faktor, amely nem jelent meg évtizedekig szignifikánsan a városmorfológiában.

Jeremy Whitehand az előszóban megjegyzi, hogy a *Teaching Urban Morphology* reflektál V. Oliveira *Urban morphology: an introduction to the study of the physical*

¹ A városmorfológia tanítása.

*form of cities*² (Springer Verlag, Cham 2016) és Karl Kropf *The handbook of urban morphology*³ (Wiley, New Jersey 2017) c. kötetére. Hozzá kell tenni, hogy a 2018-as összefoglaló nemcsak az említett két könyv, hanem a három morfológiai iskola (1950-es évektől) és a további törekvések (International Seminar on Urban Form, Urban Morphology Research Group) tevékenységének is az összefoglalása. Olyan záróakkordja, amely kezdet is egyben, hiszen a városmorfológia zárt világának és közösségének a nyitását is hivatott tudatosítani.

A kötet három fő részből áll, amelyek a *miért is kell városmorfológiát tanítani, mit is kellene egy kurzusba belefoglalni* és a *hogyan is kellene tanítani* kérdéskörét járják körül. Az esszéekben megfogalmazott válaszok azonban nem mindig egyértelműek, nem tartalmaznak ajánlásokat, csak tapasztalatokat. Bár a kötetben e három fő téma szerkezetileg elhatárolódik, mégis vannak átfedések, hiszen egy-egy fejezetben gyakran mindhárom téma felsejlik – az első és harmadik rész foglalkozik átfogóbban a morfológiai elméletekkel, módszertannal, valamint ezek alkalmazásával. Az első részben meghatározó, hogy melyek azok a területi (akár geopolitikai) sajátosságok,

² *Városmorfológia: a városok fizikai formája tanulmányozásának egy bemutatása* – Vítor Oliveira az „egy” jelzővel utal arra, hogy a munkáját nem tekinti kizárólagosnak, inkább összefoglaló jellegűnek, amely bemutatja az alaktani kutatás különböző irányait és módszereit.

³ *A városmorfológia kézikönyve.*

amelyek hatnak az alkalmazott elvekre és az adott szerzőnek mint oktatónak, kutatónak és gyakorlati szakembernek a munkájára.

Egy gyakorló városmorphológus, de a városmorphológia (kezdő) oktatója a harmadik részt tarthatná a leghasznosabbnak, hiszen itt kerültek előtérbe azok a tapasztalatok, amelyek a különböző képzettségi háttérű és különböző célokat megvalósítani kívánó hallgatók oktatása során jelentkeztek: hol helyezkedik el a városmorphológia a különböző profilú oktatásban, legyen az építészet, városépítészet vagy településföldrajz; hogyan kapcsolódhat más diszciplínákhoz az oktatás eltérő szintjein; kutatás, gyakorlat és oktatás kapcsolata; tantervek és oktatási módszerek, konkrét feladatok, valamint a hallgatók visszajelzései.⁴

A hagyományos morphológiai módszerek mellett megjelenik a térszintaxis módszerre és annak integrálása az építészeti oktatásba. Az utóbbi évek egyik trendje a tipo-morphológia és a térszintaxis együttes alkalmazása. *A Bisociative Approach to Design: Integrating Space Syntax into Architectural Education*⁵ fejezet a tervezés két alapvető működési módját – konvergens és eltérő – határozza meg a forma és konfiguráció különböző dominanciája mentén. A hallgatókkal való együttműködés, a workshopok tapasztalatai alapján a (városmorphológiai) fenntarthatósággal foglalkozik a 14. fejezet. Evidens következtetéseket fogalmaz meg, utalva arra, hogy a morphológiai alapú oktatási módszertan a fenntarthatóság témájával kapcsolatos ismeretek megismerésének egyik alapja, mégis figyelemreméltó a gondolatmenet, amely a csomópontvizsgálatokon és a morphológiai térképen keresztül felépíti az érvelését.

A kötet egyik fő erénye a szakmaiság mellett a tudományos ars poetica megjelenése. A fejezetek írói közül sokakat ismerek, beszélgetéseink során már megismertem azokat az elveket, amelyek a kötetben is megjelentek. A visszacsatolás nemcsak az írók személyére, hanem a megfogalmazott gondolatokra is reflektált. Larkham gondolatmenete (*The Importance of Observation: Urban Morphology in the Field*⁶) felidézi a Meggyesi Tamás-féle promenadológiát⁷, valamint a Christian Norberg-Schulz⁸ és Martin Heidegger⁹-féle genius loci értelmezést. A megfigyelés fontossága ily módon nemcsak Larkham gondolatai, hanem a társított saját tapasztalatok által is értelmezést és bizonyítást nyer.

A kötet második része, a *What to Teach in an Urban Morphology Course?*¹⁰ a tényleges ajánlások (szerzők: Michael P. Conzen, Kai Gu és Emily Talen) mellett

⁴A harmadik részt Karl Kropf és részben Ivor Samuels tanítványaként oktatási módszertanom megerősítéseként is értékeltem, ugyanis az oktatásban Oliveira, Kropf és Peter J. Larkham munkáit is alkalmazom.

⁵A tervezés biszociatív megközelítése: *A Space Syntax integrálása az építészeti oktatásba*. Az Arthur Koestler-féle biszociatív megközelítés a fejezetben a vizuális teremtés alapvető kapcsolatainak leírásánál, az esztétikai élmény kialakításának kontextusában jelenik meg.

⁶A megfigyelés fontossága: városmorphológia a terepen.

⁷Meggyesi T.: Promenadológia. Fejezetek a séta és a lineáris látványelemzés elméletéhez. *Építés – Építészettudomány* 41 (2013) 1–2. 145–189.

⁸Ch. Norberg-Schulz: *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York 1980.

⁹M. Heidegger (írta 1954-ben, 1971 a fordítás kiadása): *Building Dwelling Thinking* (fordította Albert Hofstadter). Harper Colophon Books, New York 1971.

¹⁰Mit kell tanítani egy városi morphológiai kurzuson?

a megismerés módszertanának gyakorlati hasznosulására is fekteti a hangsúlyt, legyen az a tipo-morfológiai, történelmi-földrajzi módszer (szerzők: Giuseppe Strappa, Frederico de Holanda és részben Kai Gu) vagy más. A fejezetek vegyes tudásélményt adnak; ha nem rendelkezünk előzetes tudással a morfológiai módszerek, azok elemei és funkciói kapcsán, akkor Conzen és Talen is adhat új információt. Mindenképpen remek összefoglalás, azonban néha fölöslegesen köszönnek vissza a hagyományos morfológia ismert alapjai, főleg annak tudatában, hogy a kötet első része pontosan ezekkel foglalkozik.

A gyakorló várostervező és építész, Giuseppe Strappa javaslatai, a *Reading the Built Environment as a Design Method*¹¹ fejezetben a leghangsúlyosabb ötleteket fogalmazza meg (ebben az esetben sem lehet elvonatkoztatni a személytől és a környezettől, ahol alkot). A városszövet megismerésének módszerét (olvasás) a tervezési folyamat egy szakaszaként kezeli, amely magában foglalja az épített környezet elemzését és az azt követő értelmezését. Az építészeti tervezést is folyamatként írja le, annak felismeréseként és elismeréseként, hogy a folytonosság a legfontosabb – minden kortárs beavatkozásnak az épített környezet folytonosságát (harmóniáját) kell képviselnie.

Frederico de Holanda, az *Inserting Urbanity in a Modern Environment*¹² fejezetben a „nyolc funkciós modell” gyakorlatát ismerteti. A modell a fejezet egyik innovatív eleme, az aspektusok megjelennek a tervezési folyamat során különböző kombinációban. Mindhárom fejezetben megjelenik a térszintaxis módszere, amelyet most Brazília város kontextusában alkalmaz – tudni kell, hogy Dél-Amerika a városmorfológia egy újabb földrajzi területe, és ott a hagyományos értelemben vett meghatározások némi átfogalmazásra szorulnak. A modell (11.2. alfejezet) nyolc eleme a funkcionális, bioklimatikus, gazdasági, társadalmi (szociológiai), szimbolikus, esztétikai, érzékeny (érzéseket keltő) aspektusok és a *topoceptive*¹³ vagy helyérzékelés aspektus, amely magyarázatában úgy értelmezhető, mint a hely pontos, emlékezetes identitása – egy hely könnyen megjegyezhető-e, van-e orientációs jelentősége.

A kötet már az első részében tartogat nem várt fordulatot, amellyel részben tisztelg M. R. G. Conzen, az angol városmorfológia (Conzen-féle megközelítés) megteremtője előtt, részben pedig legitimálja a történelmi-földrajzi módszer korszerűségét. Conzen szövege, *Notes on 'Urban Morphology: Its Nature and Development' (1992–1999)*¹⁴ az egyetlen, amely nem kizárólagosan a *Teaching Urban Morphology* kötet szerkesztőjének felkérésére készült, viszont a jól ismert gondolatok interpretációja alkalmazkodik a tematikához. A hagyományos városmorfológia kapcsán az utóbbi évek egyik dilemmája, hogy a kortárs megismerési módszerek között még mindig megállják-e a helyüket. Az első rész azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyek kapcsolódnak a morfológia relevanciájához a városok és a társadalom szempontjára.

¹¹ Az épített környezet olvasása, mint tervezési módszer.

¹² A városi élet beillesztése egy modern környezetbe.

¹³ A *topoceptive* neologizmus, amelyet Maria Elaine Kohlsdorf hozott létre: *topo* (görög) = hely; *capere*, *cepi*, *captus* (latin) = megfog, befogad.

¹⁴ *Megjegyzések a „Városi morfológia: jellege és fejlődése” (1992–1999) [című kötetéről].*

ból, a városmorfológia hasznosságához vagy hozzáadott értékéhez. Ezekre válaszolva még egy áttekintést is kapunk a különböző módszerekről, azok újabb magyarázatáról is. Nicola Marzot az *Understanding the Life Cycle of Cities*¹⁵ fejezetben a városmorfológia sajátosságait (leginkább az olasz tipo-morfológiára korlátozva) hasonlítja össze más kutatási területekkel, amelyeknek a fókuszában szintén a város áll. A várostörténet mellett, amelyet a városi forma konvencionális értelmezésének rendezett sorozataként ír le, a városok restaurálása (*Urban Restoration*) – amelynek feladata a meglévő, értéket képviselő épített környezet megőrzése – és a városszociológia önmagában és a városmorfológián keresztül is értelmezést kap a szövegben. Marzot konklúzióként a városantropológiával teszi egyenértékűvé a morfológiát, abból a szempontból, hogy a város teljes életciklusa iránt érdeklődik. A fejezetben visszaköszön az olasz morfológiai iskola kritikája is, illetve a tipo-morfológia kritikai megközelítése – Marzot a szerkesztője az olasz iskola két meghatározó személyisége, Gianfranco Caniggia és Gian Luigi Maffei angol nyelven újra kiadott kötetének (*Interpreting Basic Buildings*, Altralinea ed., Firenze 2017¹⁶), valamint a bevezetőt és a kritikai szöveget is ő írta.

A *Teaching Urban Morphology* úgy is teljes képet ad, ha nem olvastuk előtte az alapl műveket (Conzen, Caniggia, Hillier, Whitehand stb.), nem ismerjük a város megismerésének morfológiai és térszintaxis módszereit. A kötet három egysége lehetővé teszi, hogy gyakorló városmorfológusok mellett a város különböző aspektusaival foglalkozók is alkalmazzák. Olyanok, akik nem feltétlenül nézik a várost a saját szakterületük és a városmorfológia keresztmetszetében. Emiatt is fontos a könyv első szakasza, amit egy gyakorló városmorfológus feleslegesnek vagy nagyon egyértelműnek ítél, az más diszciplínákkal foglalkozóknak hozhat újdonságot és a kötet további szakaszainak pontosabb megértését is eredményezheti. A két utolsó szakasz fejezetei az eltérő érdeklődésnek és a fontossági sorrend meghatározásának köszönhetően tanulságosak és gyakorlatban is alkalmazható ötleteket adnak – a tudományos háttér felállításával.

Lovra Éva
PhD, egyetemi adjunktus
Debreceni Egyetem

¹⁵ A városok életciklusának megértése.

¹⁶ Az alapvető épület értelmezése.